

MOTIEJUS GUSTAITIS

Įžanga

MOTIEJUS GUSTAITIS

KRYMO SONETAI

Ižanga

Vienas iš poetiškiausių A. Mickevičiaus veikalų yra *Krymo sonetai*. Jau patsai tų sonetų išsiplėtimas visose Europos literatūrose ir daugybė prilankiųjų¹ jiems recenzijų išvirš² liudija aukštą anų estetikos vertę. Tai visuotinajai³ simpatijai⁴ atliepia pasiganėdinimo⁵ jausmas, kuris skaitytoją žavi, kaip kitados taip ir šiandien. Kame gi tvyro ypatingas šių sonetų grožis? Grožis yra ne kas kita, kaip pavienių dalių bei narių harmoniška sandermė. Tokią har-

¹*prilankiųjų* — palankių, gerai vertinančių. [przypis edytorski]

²*išvirš* — iš anksto. [przypis edytorski]

³*visuotinajai* — dabar: vistuonei. [przypis edytorski]

⁴*simpatijai* — palankumui. [przypis edytorski]

⁵*pasiganėdinimo* — pasitenkinimo. [przypis edytorski]

moniją turi *Krymo sonetai*. Norint ją aiškiau išparodyti, pirmiausia reikia apžvelgti visų *Krymo sonetų*, sykiu⁶ paimtų, turinį ir bendrą ryšį, pagalios⁷ pakelti aikštėn jų ypatingąsias poetiškos dailės žymes⁸.

*

Ištremtas poetas atvyko in Akermano tyrus. Jau vakaras nuramino siautojančias pievų vilnis, prieblandžio marška⁹ užklojo ir užmigdė gamtą. Kas ten klaidžioja tyruose? Tai bastuoklis¹⁰ ieško žvaigždės-vedėjos. Rami prigimtis sužadino jame tėvynės ir saviškių išsiilgimą¹¹. Nakties gi tyluma užkerėjo klausą. Jam rodos, kad išgirs gandą iš Lietuvos. Visą įtempė girdą¹², bet niekas nešaukia, taigi važiuoja toliaus.

Pasiekęs marias, sėda į laivą ir plaukia Krymo link. Marių tyluma, raminanti kiekvieną

⁶sykiu — kartu. [przypis edytorski]

⁷pagalios — pagaliau. [przypis edytorski]

⁸žymes — bruožas, požymis, pėdsakas. [przypis edytorski]

⁹prieblandžio marška — metaf.: vakaro prietemos paklodė. [przypis edytorski]

¹⁰bastuoklis — klajoklis. [przypis edytorski]

¹¹išsiilgimą — ilgesį. [przypis edytorski]

¹²įtempė girdą — atidžiai klausė; girda - klausia. [przypis edytorski]

keleivį, išsiilgusio¹³ dainiaus omenyje¹⁴ sukirdina miegančią atsiminimų hydrą, kuri juo skaudžiau suleidžia nagus į nutilusią širdį. Belaisvio sielos kova tarsi sukelia marių audrą. Jo krūtinėje skausmai bloškia širdį, kaip įniršusios bangos daužo laivą. Tečiau¹⁵ šitoje su gaivalais¹⁶ imtynėje dainius pajunta naują galybę. Tarytum milžino jėga jisai stumia-gelbi laivą. Malonus pasikankinimo jausmas jį gaivina, bet štai vėl nuožmi audros galybė, saulei leidžiantis, gesina paskutinį vilties spindulį ir vėl jo širdį nerimastin skandina.

Priplaukus vakarinį Krymo krantą, pirmas dalykas, kuris metasi kiekvienam į akis, tai gražūs Tauridos kalnai. Ypač puikiai jie vaidinas iš Eupatarijos (Kozlovo) lygumų, kada saulėlydžio tvaska apjuosia jų viršūnes, kurios tuomet, aukso spinduliuose liepsnodamos, išrodo lyg Bizantijos kuorų gaisras. Turistas ima dabar rytų keliavedį Mirzą ir klausinėja jo apie anuos

¹³*išsiilgusio* — kupino ilgesio. [przypis edytorski]

¹⁴*omenyje* — čia: atmintyje. [przypis edytorski]

¹⁵*tečiau* — tačiau. [przypis edytorski]

¹⁶*gaivalas* — gyvis, padaras. [przypis edytorski]

gamtos pajovus. Užganėdinęs¹⁷ pirmąjį nusi-
stebėjimo akvyvumą¹⁸, važiuoja į senovės Kry-
mo sostapilį Bachčisarajų. Čia juodu aplanko
tuščius ir apleistus Girajų rūmus, Potockaitės
karstą ir Haremo kapus. Jautrus keleivis, ži-
ūrėdamas į šias Krymo istorijos kapines, giliai
susigraudina. Jisai čia mato meilės, galybės ir
garbės pranykimą. Jisai jaučia, kad jau ant vi-
sados¹⁹ tapo ištremtas iš savo tėvynės. Jis malo-
nėtų čia numirti ir būti palaidotas. Čia dažnai
apsilanko jo tautiečiai pas Potockaitės karstą.
Jie neaplenks ir jo kapo. Apgailestaudami anos
liūdną likimą, ir jo atmintį žadins prigimtąja
kalba.

Dainius, tarytum norėdamas nusikratyti li-
ūdnas mintis, sėda ant žirgo ir Fariso smarku-
mu perjoja Baidarų klonį, kad atsigautų nauja-
is prigimties vaizdais. Kaip kitąsyk L. D. K.²⁰
Vytautas, pergalejęs²¹ totorius, ir paveldėjęs ša-

¹⁷*užganėdinęs* — patenkinęs. [przypis edytorski]

¹⁸*akvyvumą* — įdomumą. [przypis edytorski]

¹⁹*ant visados* — visam laikui. [przypis edytorski]

²⁰*L. D. K.* — Lietuvos didysis kunigaikštis. [przypis edytorski]

²¹*pergalėjęs* — dabar: nugalėjęs. [przypis edytorski]

lia Juodmario žemes, sėdėdamas ant žirgo, šoko nuo uolos in bangas ir pusmylį plaukė ženklan, kad jis tas marias užima savo valdžion; taip dabar poetas, prijojęs mėlynas marias, šoka audringon jų įščion, paskandinti graudžias mintis bangų sūkuriuose.

Ant marių krašto yra labai rami vieta — Alušta. Čionai dainius apsistoja ir gėrisi prigimties grožybėmis, kuri kiaurą dieną jų ramina tai naujais apykaimijos²² vaizdais, tai spalvų sanderme, tai gėlių žaidimu. Naktis maloniai užmigdo dainių; štai puolantis iš dangaus meteoras vėl jų kelia iš miego gėrėtis naujomis gamtos malonybėmis.

Iš Aluštos eina vingus kelias link Čatirdago. Keleivis užkopia ant pačios kalno viršūnės, čia visa Krymo grožybė atsidaro jo akim, bet ji negali jo nuraminti. Jis kreipiasi Lietuvon ir skundžiasi ant savo numylėtinės, o slaptin-goji Čatirdago tyła lyg kad pritaria jo aimanavimui. Kaip Bachčisarajuje nuliūdimui ieškojo vaisto prigimties vaizdų sūkuryje. Žaibin-

²²apykaimija — tam tikra apylinkė, parapija. [przypis edytorski]

gai perjodamas Baidarų klonį, taip dabar „jojikas arklio kojoms skiria savo protą”. Drauge su Mirza raitu galvatrūkiais skrenda Čufut-Kalės ir Kikineiso kalnais bei skriodėmis²³, uolomis ir jų prarytimis. Nauji reginiai ir pavojai išblaško nusiminimą. Dainius stoja ant Balaklavos griuvėsių. Tvirtapilės liekanos vaidina jam visas šalies nelaimes ir čionykščių tautų nelaisvę. Kuo gi yra jo asmeniškasis skausmas akyvaizdoje istorinės ir visuomeniškos vergijos?

Nūn jaunas dainius, sulyginęs savo laimės griuvėsius su griuvėsiais tautų, užmiršta asmenišką nelaimę, susiramina²⁴ ir baigia poetišką kelionę ant Ajudago uolos, džiaugdamos skausmais, nes juose tvyro nemirtinosios garbės pradovis; iš tų sielos žaizdų pražydės nevystančios rožės, kuriomis ateitis jį apvainikuos.

Šit trumpai suimtas *Krymo sonetų* turinys. Dar trumpiau būtų galima pasakyti, kad jie yra kalnuotos Tauridos prigimties ir verpetingo dainiaus sielos gyvenimo veidrodžiu.

²³*skriodė* — vandens išneštas griovys ar duobė. [przypis edytorski]

²⁴*susiramina* — dabar: nusiramina. [przypis edytorski]

Dabar atkreipkime akyžvilgį²⁵ į visą *Krymo sonetų* ciklą, ir pabrėžkime ypatingiausias jų žymes, kurios labiausiai atmuša dailišką poezijos vertę. Mes manome pakelti šias charakteriškos esmės žymes.

Visoje *Krymo sonetų* poemoje viešpatauja trys elementai — prigimties, istorijos ir asmeniškasis; tai visos poemos medega²⁶.

Prigimtis apsireiškia vasaros vaizduose, vaidinamuose sulig įvairios perspektyvos. Visi jie atsižymi dydžiu ir pilnybe. Šita gamtinė žymė priduoja sonetams daug naujo gražumo. Iki šiol sonetuose tankiausiai²⁷ būdavo aprašinėjama erotiškoji Lauros meilė. Įkirėjo ji visuomenei ir pavirto bemaž į nuobodžiuko pasaką²⁸. Užuoť Lauros, įvestoji sonetuosna²⁹ prigimtis atjaunino juos.

²⁵*akyžvilgį* — dėmesį; nukreipkime žvilgsnį. [przypis edytorski]

²⁶*medega* — čia: turinys. [przypis edytorski]

²⁷*tankiausiai* — daugiausiai, dažniausiai. [przypis edytorski]

²⁸*pavirto bemaž į nuobodžiuko pasaką* — dabar: pavirto nuobodžiuko pasaka. [przypis edytorski]

²⁹*sonetuosna* — dabar: sonetuose. [przypis edytorski]

Istoriškasis elementas matyti iš aprašymo akyvesniųjų Krymo praeities vietų, kaip va: iš aprašymo Bachčisarajaus, Potockaitės karsto, Haremo kapinių, Balaklavos.

Įpatingasis³⁰ elementas pasirodo dainiaus refleksijose ir dar labiau jausmuose. Viešpataujantis jausmas — tai išsiilgimas³¹ tėvynės, kartais meiluzės ir draugų. Tasai jausmas pirmuose sonetuose labai stiprus; sekančiuose gi per malonų prigimties veiksmą vis mažėja, iki galop dainius pasiekia dvasios lygsvarę³².

Visi trys elementai vartojami taip, kad Krymo gamta ir istorija stovi poeto priešakyje. Jeigu pirmas arba antras elementas apsireiškia ketureiliuose, tai trečiasis pavymu seka trieiluose. Kai kur gamtos gaivalas tęsiasi per ištišą sonetą, užtat kitur visą sonetą užima refleksija. Tankiausiai vienas elementas aiškina kitą panašumais, kartais gi priešingumais. Aukštinė proporcija tarpe šitų dviejų grožybių — idealinės ir prigimtosios — maloniu įvairumu ga-

³⁰*įpatingasis* — ypatingas. [przypis edytorski]

³¹*išsiilgimas* — ilgesys. [przypis edytorski]

³²*lygsvarę* — pusiausvyrą. [przypis edytorski]

ivina ir tobulina poeziją. Juo labiau, kad anie sielos mąstymai taip natūraliai išvedami, tarsi patys savaimi gvildenasi iš gamtos vaizdų ir istorijos faktų bei padavimų, skleidžiasi kaip žiedas iš pumpuro. Be abejo toksai natūralumas — tai aukštos dailės žymė.

Visoje poemoje girdimas patetiškas tonas. Tiktai žymiausios Krymo vietos ir ypatybės, tiktai giliausi poeto jausmai — surinkti ir stipriais žodžiais išreikšti sulig vienodai aukšto tono. Palyginus *Krymo Sonetus* su jų variantais, matoma, kaip tasai tonas, beredaguoja, vis ėjo stipryn ir tobulyn³³.

Krymo sonetuose randame sujungtą rytietiškosios dailės stylių su vakarų stiliu. Galima pasakyti, kad juose rytietiškas turinys apvilktas europietiška forma. Taip tarp kitko tankiai orientališki žodžiai eilių galūnėse³⁴ suderinti su lenkiškais, marios ir saulėti Krymo laukai nuvarsoti rytų metaforomis, kalnų dydis bei grožis vaidinamu rytų hyperbolėmis.

³³vis ėjo stipryn ir tobulyn — darėsi stipresnis ir tobulesnis. [przypis edytorski]

³⁴galūnėse — čia: pabaigose. [przypis edytorski]

Pagalios *Krymo sonetai* atsižymi kalbos vaizdingumu. Mickevičius juose neaprašo Tauridos prigimties, bet ją piešia — iliustruoja. Čia vienoje panoramoje matai uolingas kalnų grandines; tenai šurpuliai ima, žiūrint į kvėpuojančias kriausių bedugnes, baugu ir mąstyti, kaip jojikas per jas skrenda raitas ant žirgo; tai vėl gėriesi marių tyluma arba stebiesi gaivalų galybėmis. Tokia prigimties gyvybė tai tikra poezijos plastika.

Tikriausia daidalio³⁵ žymė yra sugebėjimas įkvėpti siela veikalan taip, kad savo jausmus suteikti skaitytojams. Toksai dailės magiškumas *Krymo sonetuose* Mickevičiui pilnai pavyko. Juose jaučiame ką įkvėptas poetas, rašydamas jautė. Pavyzdžiui: skaitydami XI ir XII sonetus gėrimės prigimties ramybe, XV ir XVI gi viešpataujantis narsingumas sukelia pavojų ir drąsą.

Visos šitos estetiškos žymės taip yra sukrautos į vieną epiškai-lyrišką *Krymo sonetų* poemą, jog rodos nieko negalima pridėti nei atim-

³⁵*daidalio* — dailininko, dailiadarbio. [przypis edytorski]

ti, nesuardžius proporcijos ir neužkenkus grožiui. Šitose žymėse tat ir tvyro ypatinga veikalo grožybė.

*

Krymo sonetai daug sveria³⁶ A. Mickevičiaus veikaluose ir lenkų literatūroje. Jie stovi tarp apatiškosios dainiaus lyrikos ir *Konrado*, nuo kurio savo poetišką talentą aukoja tėvynės reikalams.

Krymo sonetuose pilnai apsireiškia³⁷ jau subrendęs dainiaus talentas. Jaunystės veikaluose Mickevičius parodė galingą talentą, tečiaus dar tasai talentas nebuvo pilnai išsiplėtojęs³⁸. Krymo gi sonetuose kiekvienas išsireiškimas liudija įsitikėjimą³⁹ savimi bei individuališkumą. Ypatingai dainiaus talentas *Krymo sonetuose* apsireiškia gerame orientališkojo stiliaus pritaikyme, taip pat natūrališkame sausumos bei marių aprašyme. Tos dvi *Krymo sonetų* žymės pasi-

³⁶*daug sveria* — čia: daug reiškia. [przypis edytorski]

³⁷*apsireiškia* — pasireiškia. [przypis edytorski]

³⁸*išsiplėtojęs* — čia: išsiskleidęs. [przypis edytorski]

³⁹*įsitikėjimą* — pasitikėjimą. [przypis edytorski]

rodo ir kituose vėlyvesniuose Mickevičiaus veikaluose.

Be to *Krymo sonetuose* pastebime žymų poetiškosios technikos pažangumą. Klasikai prikaišiodavo romantikams niekinimą ir gadinimą poezijos formų. Mickevičius gi išsirinko sunkiausiąją romantizmo formą — sonetą ir ją pavyzdingai apdirbo; tuo jisai puikiai atrėmė klasikų užmetimus⁴⁰. Poetiškoji technika, ypačingai gi eilių atliepimas *Krymo sonetuose* pasiekė tobulybę, kuria ir vėlesniuose savo veikaluose Mickevičius atsižymi. Teisingai tat jisai galėjo pavadinti save „rimų viešpačiu“.

Krymo sonetai lenkų raštijoje turėjo didelę įtakmę⁴¹. Jie sugrąžino pagarbą apleistai ir beveik užmirštai soneto formai lenkų poezijoje, jie taipgi nutiesė kelią į lenkų raštiją orientališkam eiliavimui ir poetiškam prigimties aprašymui. Todėl teisingai Brtickueris sako; „Ir vėl lenkų poezijai susyk naujos atsidarė sritys. Tai tinka ne vien pačiam sonetui, nors ir jisai jau

⁴⁰*užmetimus* — priekaištus. [przypis edytorski]

⁴¹*įtekmė* — įtaka. [przypis edytorski]

XVI ir XVII amžiuose auklėjamas, dabar išnaujo atgaivintas, ir užuot siaubiančios balladomanijos įvedė sariojančią⁴² sonetomaniją, ypač suteikė lenkams suvisai naują orientalizmą. Šisai užima *Krymo sonetuose* žymią vietą... Taip *Krymo sonetai* buvo obalsis⁴³ lenkų literatūroje į orientalizmą; patsai poetas dar turėjo ant to aukuro šilti, prie kurio vėl spraudėsi sekėjai Chodžko, Witwicki ir k.”

Dar didesnę rolę⁴⁴ lenkų literatūroje atlošė gražiai aprašytoji *Krymo sonetuose* prigimtis. Klasikų poezija maža paisė prigimties. Tik tai romantizmas, kuriame jausmai greta, dažnai net prieš protą, reikalavo savo teisių, pradėjo gerbti prigimtį. Mickevičiaus genijus ir šiuo atžvilgiu tiesė kelią. Prigimties vaizdai, kuriuos jisai *Krymo sonetuose* nuvarsavo, daugelį nustebino ir pritraukė. Pabudo lenkų literatūroje prigimties pamėgimas.

Krymo sonetai tapo pavyzdžiu tos rūsies poezijai ne tik lenkų, bet ir kitų tautų litera-

⁴²*sariojančią* — niokojančią. [przypis edytorski]

⁴³*obalsis* — čia: nusigrėžimas. [przypis edytorski]

⁴⁴*rolę* — vaidmenį. [przypis edytorski]

tūroms; tai liudija tų sonetų vertimai į daugelį kalbų, ypačiai slaviškųjų.

M. G.

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3.

Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony:
<http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/gustaitis-motiejus-krymo-sonetai-izanga>

Tekst opracowany na podstawie: Adomas Mickevičius, Krimo sonetai: lietuvių ir lenkų kalbom, tłum. Motiejus Gustaitis, Juozapo Zavadzkió sp., Vilniuje 1909.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacija parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūras, todėl negali būti laikoma oficialia žangis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Monika Bogdziewicz, Paulina Choromańska